

DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.5-5
УДК 33:330.3:338.4

Жукова О. Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної цифрової економіки,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8966-8354>

ВИЗНАЧЕННЯ БУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ – ПЕРЕДУМОВА ЇЇ ПІДНЕСЕННЯ В ПОВОЄННІ ЧАСИ

Попри усі негаразди так випробовування, пов'язані з війною в Україні, ті, хто переконаний у перемозі, звертається думками до визначення шляхів її відновлення та інтеграції у світовий економічний простір. Серед низки проблем, які вимагають розв'язання в цьому контексті належне місце посідає обрання адекватної моделі будови національної економіки майбутнього. Пропозиції з цього приводу вміщені у цій статті. Наведено аргументи на користь її трьох частин: суходільної, економіки моря та економіки космосу. Вони пов'язані між собою, їх підприємства співпрацюють одне з одним настільки щільно, що найближчим часом їхня інтеграція стане вирішальним чинником використання новітніх технологічних здобутків науки та господарської практики. Запропоновано графічну модель структурної будови національної економіки, яка складається з шести рівнів. В обґрунтування кожного з них наведено розлогі ілюстрації.

Ключові слова: економіка, національна економіка, структурна будова, індустрія, суднобудування.

Olena Zhukova

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

DETERMINING THE STRUCTURE OF THE NATIONAL ECONOMY – A PREREQUISITE FOR ITS RISE IN POST-WAR TIMES

Introduction. Despite all the troubles and trials connected with the war in Ukraine, those who are convinced of victory turn their thoughts to determining the ways of its restoration and integration into the world economic space. Among the number of problems that need to be solved in this context, the right place is the choice of an adequate model of the structure of the national economy of the future. Suggestions on this matter are included in this article. **The purpose** of the article is to highlight the results of the conducted research, which highlight the author's views on the structure of the country's economic system in view of the tasks that will accompany its recovery after the end of the war. **Methods.** During the work, the following methods were used: monographic, when comprehending the scientific achievements of predecessors, which are reflected in professional periodicals; graphic modeling while reflecting the author's vision of the structure of the national economy and others. **Results.** Applying the above methods and relying on the extensive research information base, an overview of the current approaches of developed countries to their further development based on the Green Deal and the European Recovery Plan is presented. Attention is focused on the role that the blue economy and space economy will play in this context in the near future. Together with the terrestrial economy, they form a triumvirate that will ensure the satisfaction of the growing needs of the growing population of the planet. The proposal of a fragment of the graphic model of the structural structure of the national economy is submitted to the judgment of the readers. A proposal to rely on it during the development of strategies for the post-war recovery of Ukrainian industry is included. **Conclusion.** The post-war future of our country depends, among other things, on the competent solution of a number of current problems. An important place among them is the determination of the structure of the economy, which will be restored. A new perspective on it is needed, which takes into account the latest concepts and realities of today's life in, in particular, the member states of the European Union.

Key words: economy, national economy, structural structure, industry, shipbuilding.

Постановка проблеми та її актуальність. Людство не знало таких війн, які б не закінчувалися миром. Військово-політичний конфлікт в Україні рано чи пізно зупиниться, а разом з тим перед державою постане питання переходу до повоєнного життя. Громадяни шукатимуть можливості заробити кошти для підтримання на належному рівні власного добробуту та гараздів родин. Політичні сили окреслюватимуть

стратегії економічного розвитку та створюватимуть комфортне інвестиційне, інноваційне, підприємницьке середовище. Бізнес – виколісуватиме та втілюватиме у життя проекти нових підприємств або відновлення тих, які постраждали від ворожих атак. Такими мотивами послуговувалися після Другої світової війни розтрощена вщент Німеччина, понівечена Італія, Японія, яка відчула на собі жах атомних бомбарду-

вань, Південна Корея з братовбивчою війною між арміями півдня та півночі, інші країни, які складають основу економічної потуги планети.

Усі суб'єкти економічних відносин не полишають надій на отримання репарацій від агресора, на допомогу з-за кордону від урядів та міжнародних організацій, які проголошують бажання брати участь у відновленні господарств, зруйнованих об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури. Разом з тим ці сподівання не потрібно перебільшувати. Головну ставку маємо робити на мобілізацію власних сил, усвідомлюючи адекватну будову національної економіки майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тут ми стикаємося з різними трактуваннями та баченнями. Наведемо з цього приводу декілька прикладів. Стаття Дергалюка Б.В. вміщує таблицю з переліком, на його думку, елементів структури економіки [1, с. 53]. Можна лише здогадуватися, з якої причини в ньому з'явилася «інституціональна структура – певна ієрархія різних інститутів, які впорядковують людські відносини». Використання слів «певна» та «різних» лише ускладнюють розуміння авторських сентенцій. Теж саме можна сказати про «соціальну структуру економіки», яка характеризується, зокрема, рівнем бідності або освіти населення. Відбулося міксування явища та індикаторів, які описують його стан.

На макроекономічному рівні, наголошує Тищенко О.П., склалось три підходи до структуризації національної економіки: за функціональною, галузевою та територіальною ознаками. В рамках першого національна економіка розглядається як сукупність декількох укрупнених груп ресурсів – природних, людських та капіталу [2]. Важко погодитися з висловленою думкою, оскільки відбулася підміна поняття «економіка» «економічними ресурсами», які використовують її агенти для створення вартості.

Щодо тези про складність та багатоплановість структури національних економік, про які пише Сірка Н.Я. не маємо нічого проти. Але надалі автор висловлює еkleктичні погляди: «Залежно від змісту економічних явищ та процесів, зв'язки між якими відображаються в пропорціях, розрізняють такі основні види структури економіки: відтворювальну; галузеву; територіальну (регіональну); соціальну; секторальну; зовнішньоекономічну; техніко-економічну» [3]. Про соціальну структуру ми вже чули, а от «техніко-економічна» будова економіки – це справжнє «відкриття». А далі стикаємося з науковим наївом: «У спрощеному вигляді зміст галузевої структури визначається як розподіл господарства, економіки на галузі».

У наших закордонних колег Міхайлеску Д., Діма І.К., Міхайлеску Л. читаємо: «Національна економіка як самостійний суб'єкт – це сукупність ресурсів (природних, матеріальних, людських тощо),

виробничої діяльності, торгівлі, послуг тощо, які створили галузі, сектори тощо на рівні країни, між якими встановлюються взаємозв'язки, в основі яких лежить рух матеріальних та духовних цінностей, забезпечує функціонування й економічний розвиток суспільства. Таким чином, система національної економіки постає як сукупність елементів, пов'язаних між собою економічними, освітніми, інформаційними, технологічними, культурними та іншими зв'язками відповідно до наперед визначеної мети або слугуючи одній меті» [4].

Почнемо з того, що національна економіка не є суб'єктом (економічним агентом). Такими є підприємства, домогосподарства, держава. Залучені в економічну діяльність ресурси навіть разом з виробничою діяльністю не «створюють» галузі й сектори з рухом поміж ними ще й «духовних цінностей». Краще було б сказати «складають ту чи іншу галузь або територіальний кластер». З цим можна було б погодитись. Тож, робимо висновок, якщо автори мали на меті завести дискусію в глухий кут, то це вдалося їм якнайкраще. Перелік інших публікацій є надзвичайно розлогим, щоб приділити увагу кожній з них.

Разом з тим дякуємо колегам-науковцям за запозичене у них слово «система» у сенсі сукупності видів господарської діяльності, пов'язаних між собою, таких, що утворюють єдине ціле. Воно є важливим, оскільки відкриває шлях до розуміння внутрішньої будови економіки та її зв'язків з політичним, інституціональним, природно-кліматичним, освітньо-науковим, соціально-демографічним середовищем. Як нарівно й за те, що вони підтвердили наше переконання щодо важливої ролі економічних структур в динаміці розквіту країн [5].

Мета статті: висвітлення результатів дослідження, які демонструють погляди автора на структуру економічної системи країни, з огляду на завдання, які супроводжуватимуть її відновлення після завершення війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку звернемося до внеску державних органів статистики щодо визначення будови національної економіки. В Україні вона підпорядкована Класифікації видів економічної діяльності [6], Аналіз документа довів: задача, яка постала перед фахівцями відомства, виявилася для них не з простих. В який інший спосіб пояснити:

- об'єднання в одну групу сільського господарства, лісового господарства та рибальства. Мабуть, лише абстрактними асоціаціями, які вони можуть викликати;

- відсутність диференціації поміж видобутком нафти та газу на суходолі та на морському шельфі, не кажучи про глибоке море;

- віднесення будівництва суден та плавучих споруд до категорії «Виробництво іншого транспортного

обладнання», де знаходимо, як це не дивно, «виробництво мотоциклів, велосипедів та інвалідних колясок».

І це в той час, коли Європейська Комісія ухвалила новий підхід до стійкої блакитної економіки в ЄС [7]. Континентальна Зелена угода та План відновлення Європи окреслюють перспективи європейської економіки на багато десятиліть. Ставка на блакитну економіку є фундаментальною для обох документів. Ба більше, увага до неї перебуває серед умов досягнення екологічних й кліматичних цілей ЄС, оскільки океан – головний регулятор клімату на планеті. Він пропонує чисту енергію, забезпечує нас киснем, їжею та багатьма важливими економічними ресурсами. Висвітлена позиція не виглядає примарами європейських бюрократів. Вона скоріше відбиває вигоди, які акумульовані у царині освоєння ресурсів Світового океану. Ось як вони проглядаються з висоти ООН [8]:

– економічні вигоди. Сектори, пов'язані з океаном створюють 1,5 трлн дол. США доданої вартості у світову економіку, підтримуючи близько 31 млн робочих місць. Дві третини економіки планети так чи інакше залежать від ресурсів океану. Отже, виходячи з прямої ринкової логіки, екосистемні послуги та океанічні ресурси високо цінуються в глобальній економіці, а від так й в економіках усіх прибережних країн;

– соціальні вигоди. Океан забезпечує засоби до існування для більш як трьох мільярдів людей на земній кулі. Морепродукти є життєво важливим джерелом білка для трьох мільярдів осіб. Він містить також культурні та духовні цінності, пов'язані з місцевою самобутністю та традиціями;

– нарешті прибережні екосистеми є вирішальними для «блакитної» економіки, відіграючи важливу роль у збереженні біорізноманіття та регулюванні клімату, оскільки являють собою природні поглиначі вуглецю.

За прогнозами Міжнародного сертифікаційного та класифікаційного товариства «DNV», операційних витрат в цьому секторі світової економіки зростуть у 2050 р. до 793 млрд дол. США (у 2018 р. – 668 млрд дол.). Як наслідок, тільки-но на офшорних вітрових установках працюватиме у 250 разів більше співробітників, ніж у 2018 р., а попити на океанський простір для аквакультури підвищиться на 900 відсотків. Разом з тим, цілком природно більшатимуть сегменти спеціальних суден для обслуговування офшорної вітрової галузі: на 31 % за тоннажем та на 53% за вартістю [9].

Ґрунтуючись на результатах нашого дослідження, наведених вище, та мобілізуючи компетенції, набуті в межах аналізу його предметної царини, дозволимо собі висунути пропозицію щодо власного бачення структурної будови національної економіки. Її графічна модель міститься на рис. 1. Розпочнемо

детальні коментарі до цієї схеми з першого рівня, де представлений поділ національної економіки на три фундаментальних блоки, виділених за місцем перебування ресурсів, потрібних для здійснення чисельних різновидів виробничої діяльності.

1. Економіка космосу. Її перспективи жваво обговорювалися на світовому економічному форумі в Давосі [10]. Зокрема підкреслювалося, що світова космічна економіка до 2035 р. становитиме 1,8 трлн дол., порівняно з 630 млрд дол. у 2023 р., що майже вдвічі перевищує темпи зростання світового ВВП. Вважається, що вже в недалекому майбутньому:

а) космос стане важливою частиною світової економіки. Зростання космічної промисловості значною мірою базуватиметься на збільшенні охоплення космічних й дотичних технологій, серед яких панівне місце посідатиме зв'язок, навігація та спостереження за подіями на Землі;

б) вплив космосу дедалі більше виходитиме за його межі. Частка загальної космічної економіки, охоплена постачальниками космічного обладнання та відповідних сервісів, поступово зменшуватиметься на користь нетрадиційних гравців, таких як додатки для замовлення поїздок, які ніколи б не досягли сьогоденного глобального масштабу, без супутникових технологій, що підключають водіїв транспортних засобів (особливо безпілотних автомобілів, суден), та надання навігаційних послуг;

в) космос чимраз більше об'єднуватиме людей й товари. Ланцюг постачання та транспорт, роздрібна торгівля споживчими товарами, галузі цифрових комунікацій, державна військова діяльність створюватимуть до 2035 р. понад 60 % приросту космічної економіки;

Окрім отримання прибутку інвесторами, економіка космосу відіграватиме усе більш вирішальну роль у пом'якшенні світових викликів: від попереджень про катастрофи та моніторингу клімату до покращеного гуманітарного реагування та сприяння розквіту народів планети.

2. Суходільна економіка. Розгортається на теренах, найбільш придатних для існування людини. Тому с самого початку господарської діяльності та разом зі збільшенням популяції Homo sapiens, відбувалося усе інтенсивніше видобування природних ресурсів:

– металів та мінералів, потрібних для виготовлення прокату для будівель, алюмінію для літакобудування, міді для електротехніки, рідкоземельних мінералів для виробництва електроніки;

– ріллі, води, які використовують, щоб нагодувати, напоїти, одягти людей, а також надати їм екосистемні послуги;

– викопного палива, для генерування енергії, що живить технологічне обладнання, забезпечує комерційні перевезення, надання послуг.

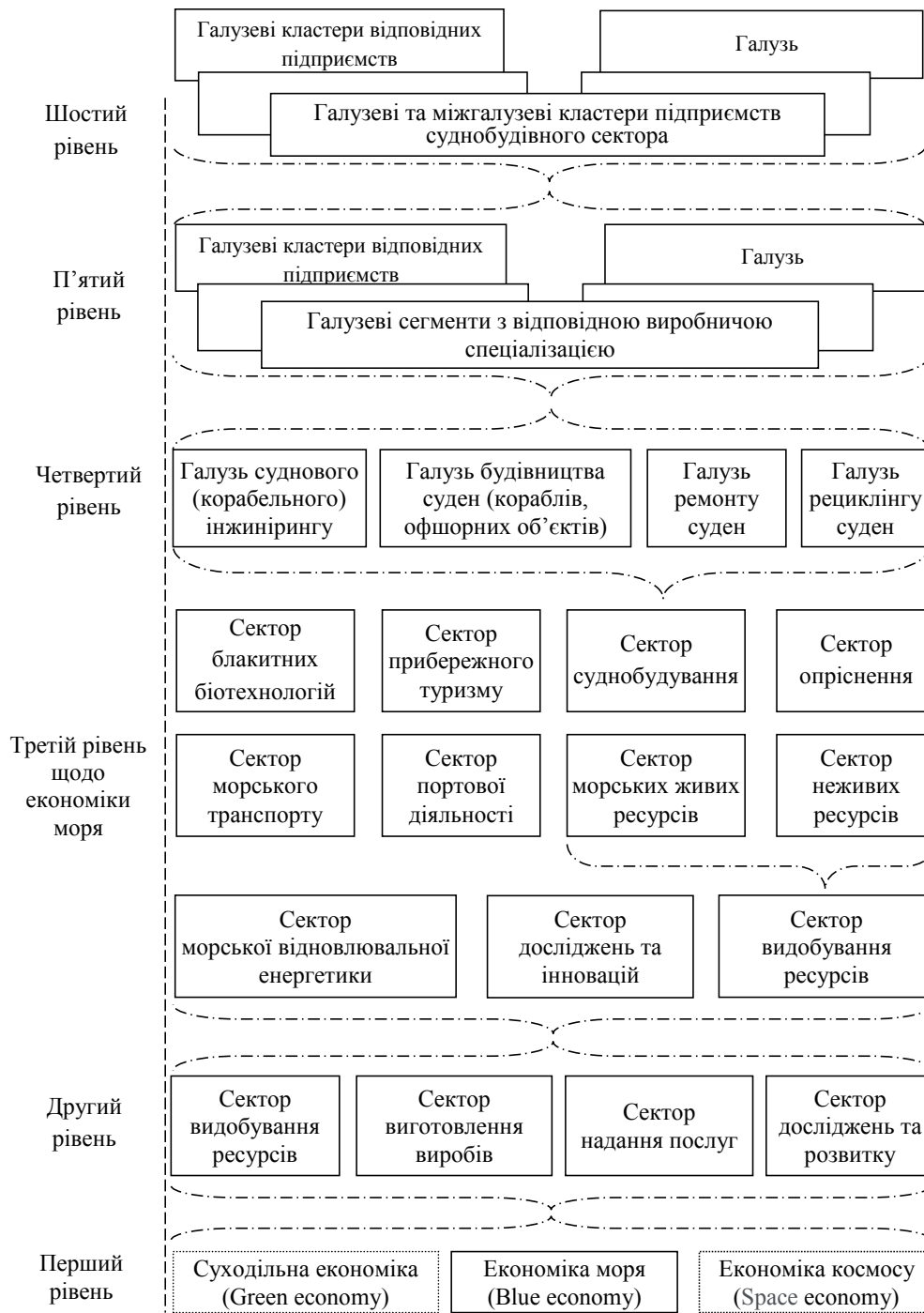

Рис. 1. Структурна будова національної економіки

Джерело: власні дослідження

3. За прогнозами, глобальний видобуток ресурсів до 2060 р. зросте на 110% [11]. Як наслідок, джерела деяких з них опиняться на межі вичерпання й не залишаться іншого рішення, аніж звернутися до покладів у водах, на дні та під дном Світового океану. А це вже царина Економіки моря – сукупності видів господарської діяльності, прямо чи опосередковано пов'язаних зі Світовим океаном. Він є останньою скарбницею ресурсів на планеті [12].

Про який би з перелічених блоків не йшлося, кожен має, як мінімум, чотири сектори – частини економіки з притаманними характеристиками подібності, а також цілями, функціями та поведінкою підприємств, які створюють підстави для відокремлення її від інших частин. Не зважаючи на інтенсивну дискусію щодо їхньої кількості та вмісту, ми залишаємося прихильниками тієї моделі, яка відбита на схемі:

– підприємства першого сектора займаються економічною діяльністю, яка видобуває, збагачує та упаковує природні ресурси, продаючи їх надалі кінцевим споживачам або виробничим підприємствам, вбудованим в ланцюги створення вартості. Приклади: добування корисних копалин, риболовля, агрокультура, лісове господарство;

– підприємства другого сектора виготовляють товари з натуральних продуктів, придбаних у підприємств первинного сектора, збільшуючи їх додану вартість. Осць чому такою повагою користуються у своїх країнах текстильна екосистема, будівництво, високотехнологічні, наукоємні, а тому конкурентоспроможні автомобіле-, літако-, аерокосмічне- та суднобудування, хімічна- та біоінженерія, продукування енергії з використанням відновлювальних джерел;

– третій сектор охоплює бізнеси з надання послуг: маркетингових (логістичних та комерційних), ресторанных, туристичних, зі страхування, банківських операцій, охорони здоров'я, освіти, юридичної підтримки, ремонту, рециркування, інжинірингу. За даними Європейської комісії [13], в країнах Союзу послуги є найбільш динамічною економічною діяльністю, на яку припадає близько 75 % ВВП та зайнятості;

– підприємства четвертого сектору використовують знання та інформаційно-комунікаційні технології для продукування й впровадження інновацій, вдосконалюючи в такий спосіб бізнес-процеси, прискорюючи економічний розвиток. Його наповнюють, зокрема, такі види діяльності: дослідження та розвиток, ІТ-індустрія.

Третій рівень будови національної економіки деталізує склад секторів Блакитної економіки. Потреба в цьому тим більша, що без такого ретельного аналізу годі розраховувати на визначення виважених стратегій повоєнного відновлення, як мінімум, промисловості України. З усього розмаїття, яке постає перед очима уважного та неупередженого спостерігача, нас, цікавить лише один – суднобудування. Причин декілька:

– по-перше, ми перебуваємо під впливом сформульованої мети започаткованого дослідження та необхідності розв'язувати задачі, які з неї випливають;

– по-друге, потрібно усвідомлювати, що без побудованих на корабельних ключових елементів осно-

вного капіталу безлічі товаровиробників (суден, кораблів усіх типів та призначення, нафтових та газових платформ, установок генерування електричної енергії з використанням поновлювальних джерел – вітру, приливів, течій), освоєння ресурсів Світового океану у принципі не можливе. Занадто специфічним, неприродним для людини є середовище, в якому вони перебувають;

– по-третє, суднобудування належить до системоутворюючих секторів, оскільки для будівництва та сервісу кораблі та суден потрібні матеріали та комплектация, які спонукають до економічної активності підприємства інших секторів економіки.

На четвертому рівні можна бачити компоненти суднобудівного сектора. Це – галузі. Так ми називаємо групу підприємств (здебільшого, йдеться про мікс великих, середніх, малих), які налагоджують та підтримують в актуальному стані бізнес-процеси щодо продукування певного типу продуктів (виробів або послуг).

П'ятий рівень відбиває реалії суднобудування, обумовлені процесами глобалізації світової економіки, розвитком цифрових технологій будівництва складних інженерних споруд. Під впливом цих та інших чинників історично склалася певна спеціалізація не тільки між корабельними в межах, окреслених кордонами прибережних країн, але й на міждержавному рівні. Так, до прикладу, проекти військових кораблів в США матеріалізуються виключно на державних корабельнях, які належать ВМФ країни.

По закінченні холодної війни, частина з них була закрита та ревіталізована. Ніхто й гадки не мав, що попереду на світ чекають неабиякі випробовування й проблема посилення військово-морських сил знову набуде надзвичайної актуальності, оскільки, справдилося пророцтво Мехена А: «той, хто володіє морем, той володіє суходолом та усіма його багатствами» [14]. Інформація щодо міжнародної суднобудівної спеціалізації станом на 2024 р. наведена у табл. 1.

Шостий рівень охоплює галузеві та міжгалузеві кластери – скупчення економічних суб'єктів, розташованих поблизу один від одного та достатньо потужних для розвитку спеціалізованих компетентностей, послуг, залучення постачальників. Разом учасники кластерів більш інноваційні, створюють більше

Таблиця 1

Спеціалізація на світовому суднобудівному ринку

Ринок	Ключові країни	Спеціалізація
Азійсько-Тихоокеанський	Китай, Південна Корея, Японія	Комерційні судна, офшорні допоміжні судна, військові кораблі
Європа	Німеччина, Італія, Норвегія	Круїзні лайнери, яхти преміум класу, складні офшорні судна, екологічно чисті судна
Північна Америка	Сполучені Штати Америки, Канада	Кораблі, офшорні допоміжні судна, спеціалізовані судна для нафтогазової промисловості

Джерело: узагальнено за [15]

робочих місць, реєструють більше патентів та торгових марок, які швидше набувають популярності.

Висновки. Думки про повоєнне майбутнє нашої країни не полишають активну частину фахівців економічного цеху. Разом з тим, в цьому контексті привертає до себе увагу потреба визначення засад, на яких вона розбудовуватиметься. Належне місце серед них посідає структура національного господарства. Вона має враховувати сучасні тренди розвитку розвинених країн. Примітивне відновлення минулого буде помилкою, яка потягне за собою марне використання інвестицій та інших важливих ресурсів. Вважаємо,

що акцент потрібно зробити на створення передумов для культивування бізнесу, які мають пряме або опосередковане відношення до Блакитної економіки та економіки космосу. Причина: концентрація їхніх зусиль на зверненні до новітніх запасів сировини та енергії, що є важливими для розширеного виготовлення виробів та надання послуг. Визначення структурної будови національної економіки України, створило методологічне підґрунтя для розв'язання ще однієї наукової задачі – дослідження сутності економічних відносин, які виникають в екосистемах ланцюгів створення вартості.

Література:

1. Дергалюк Б. В. Структурні елементи економіки та їх пропорції. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 7. С. 52–55.
2. Тищенко О.П. Структуризація національної економіки та теоретичні підходи до управління її регіональним розвитком. *Ефективна Економіка*. 2013. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2081>
3. Сірка Н.Я. Галузева структура національної економіки і напрями її оптимізації. *Ефективна Економіка*. 2013. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2311>
4. Mihaescu D., Dima I. C., Mihaescu L. Romanian educational system – component of the national economy. *MPRA Paper*. 2009. № 13606. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/13606/1/MPRA_paper_13606.pdf
5. Constantine C. Economic structures, institutions and economic performance. *Journal of Economic Structures*. 2017. № 6(2), pp. 1–18. URL: https://www.researchgate.net/publication/313556311_Economic_Structures_Institutions_and_Economic_Performance
6. Класифікації видів економічної діяльності. Національний класифікатор України в редакції від 04.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>
7. Sustainable blue economy. A new approach for a sustainable blue economy in the EU. European Commission. 2024. URL: https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/ocean/blue-economy/sustainable-blue-economy_en#objectives
8. Ramirez A.L. In the same boat: ocean finance, inclusivity and social equity. UN environment programme. *Finance initiative*. 2022. URL: <https://www.unepfi.org/themes/ecosystems/in-the-same-boat-ocean-finance-inclusivity-and-social-equity/>
9. Ocean's future to 2050. A sectoral and regional forecast of the Blue Economy. Det Norske Veritas. URL: <https://www.dnv.com/oceansfuture/>
10. Нове дослідження показує, що економіка космосу до 2035 р. зросте втричі до 1,8 трлн дол. World economic forum. 2024. URL: <https://www.weforum.org/publications/space-the-1-8-trillion-opportunity-for-global-economic-growth/>
11. One planet. Handle with care. United Nations. 2024. URL: <https://www.oneplanetnetwork.org/SDG-12/natural-resource-use-environmental-impacts>
12. Парсяк В.Н. Економіка моря. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 395.
13. Services – statistics. European Commission. 2024. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/services-statistics>
14. Mahan A.T. The Interest of America in Sea Power, Present and Future. London: Sampson Low, Marston & Company, 1897; *Idem*. Sea Power in Relation to the War of 1812. Boston : Little, Brown, and Company, 1905. URL: <https://books.google.be/books?id=wfHyQEfZ8hwC&printsec=frontcover&hl>
15. Shipbuilding market analysis. Coherent Market Snsights, 2024. URL: <https://www.coherentmarketinsights.com/market-insight/shipbuilding-market-5955>

References:

1. Dergalyuk B. V. (2019) Strukturni elementy ekonomiky ta yix proporciyi. *Pidpryyemnyctvo ta innovaciyi*, vol. 7, pp. 52–55.
2. Tyshhenko O. P. (2013) Strukturyzaciya nacionalnoyi ekonomiky ta teoretychni pidxody do upravlinnya yiyi regionalnym rozvytkom. *Efektivna Ekonomika*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2081>
3. Sirka N. Ia. (2013) Haluzeva struktura natsionalnoi ekonomiky i napriamy yii optyimizatsii. *Efektivna Ekonomika*, no. 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=>
4. Mihaescu D., Dima I.C., Mihaescu L. Romanian educational system – component of the national economy. *MPRA Paper*, No. 13606. Available at: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/13606/1/MPRA_paper_13606.pdf
5. Constantine C. (2017) Economic structures, institutions and economic performance. *Journal of Economic Structures*, no. 6(2), pp. 1–18. Available at: https://www.researchgate.net/publication/313556311_Economic_Structures_Institutions_and_Economic_Performance
6. Klasyfikatsii vydiv ekonomichnoi diialnosti. Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy v redaktsii vid 04.01.2023. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>

7. Sustainable blue economy. A new approach for a sustainable blue economy in the EU. European Commission. (2024). Available at: https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/ocean/blue-economy/sustainable-blue-economy_en#objectives
8. Ramirez A. L. (2022) In the same boat: ocean finance, inclusivity and social equity. UN environment programme. *Finance initiative*. Available at: <https://www.unepfi.org/themes/ecosystems/in-the-same-boat-ocean-finance-inclusivity-and-social-equity/>
9. Ocean's future to 2050. A sectoral and regional forecast of the Blue Economy. Det Norske Veritas. Available at: <https://www.dnv.com/oceansfuture/>
10. Nove doslidzhennia pokazuie, sheho ekonomika kosmosu do 2035. zroste vtrychi do 1,8 trln dol. World economic forum. (2024). Available at: <https://www.weforum.org/publications/space-the-1-8-trillion-opportunity-for-global-economic-growth/>
11. One planet. Handle with care. United Nations. (2024). Available at: <https://www.oneplanetnetwork.org/SDG-12/natural-resource-use-environmental-impacts>
12. Parsiak V. N. (2018) *Ekonomika moria*. Kherson : Vydavnychiy dim "Helvetyka", p 395.
13. Services – statistics. European Commission. (2024). Available at: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/services-statistics>
14. Mahan A.T. (1905) *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*. London: Sampson Low, Marston & Company, 1897; *Idem*. *Sea Power in Relation to the War of 1812*. Boston: Little, Brown, and Company. Available at: <https://books.google.be/books?id=wfHyQEfZ8hwC&printsec=frontcover&hl>
15. Shipbuilding market analysis. Coherent Market Snsights. (2024). Available at: <https://www.coherentmarketinsights.com/market-insight/shipbuilding-market-5955>

Стаття надійшла до редакції 05.09.2024 р.